

Millet Sisteminden Osmanlıcılığa Kimlikler Üzerinden Bir Değerlendirme

An Evaluation from Millet System to Ottomanism through Identities

Çalışma Başvuru Tarihi: 16.12.2024

Çalışma Kabul Tarihi: 25.12.2024

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Serhat DÜVENCİ*

Anahtar

Kelimeler:

Millet Sistemi,
Osmanlıcılık,
Kimlikler.

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam temeline dayanıyor olması, fethettiği bölgelerde toplumun müslim ve gayrimüslim olarak ayrılmasına ve toplumun buna göre şekillenmesine neden olmuş ve sosyal hayat buna göre düzenlenmiştir. Sultan II. Mehmed döneminde imparatorluk sınırlarının hızla genişlemeye başlaması ile beraber millet sistemi doğmuş ve müslim ve gayrimüslim tebaa ile devletin ilişkileri bu sistem üzerinden yürümüştür. Dini temelde düzenlenen hak ve yükümlülükler gayrimüslim tebaaya dinlerini ve dillerini koruma şansı vermiştir. Uzun yıllar boyunca uygulanan bu politika bir hoşgörü ortamı için faydalı olsa da Fransız Devrimi sonrasında yayılan milliyetçilik dalgası imparatorluğu yıkılana dek sürecek toprak kayıplarına sürüklemiştir. Savaşlar ve isyanlarla beraber gerçekleşen bu dağılma Batılı devletlerin 'Doğu Sorunu' olarak adlandıracağı bir süreci de başlatmıştır. Ruslar ile gerçekleşen savaşlar ve Rusların kendini Ortodoks halkın hamisi olarak görmesi Balkanlarda karışıklığı daha çok artırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşlarla ve isyanlarla giderek güçsüzleşmesi ve Osmanlı'nın toprak kayıpları devam etmiştir. Senelerce uygulanan millet sisteminin artık işlevsizleştiği ve bağlılık yaratmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir merkezîyetçi yaklaşımın ve modern bir şekilde kurumları yeniden düzenlemenin bir ihtiyaç olduğu da böylelikle ortaya çıkmıştır. Sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını ve hatta yıkılmasını önlemek için pek çok fikir ortaya çıkmış, bunlardan birisi de Osmanlıcılık olmuştur. Gayrimüslim halkın kendi dini ile birlikte kendi dilinin de korunması, milliyetçilik akımının imparatorluk içinde yayılmasını kolaylaştırmış ve Osmanlıcılık fikri her ne kadar devletçe destekleniyor olsa da işe yaramamıştır. Çünkü uzun yıllar boyunca farklı ulusları bir Osmanlılık kimliği altında toplayacak kültür ve kimlik yaratılmamıştır. Ardi ardına ilan edilen Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı her ne kadar müslim ve gayrimüslim ayırımına dayanan sistemi yeniden düzenlemiş olsa ve bir Osmanlı milleti yaratma amacı gütmüş olsa da imparatorluk içinde bulunan ulusların kendilerine ait bir devlete sahip olma fikrinden vazgeçemediği çok geçmeden anlaşılmıştır.

Keywords:

Millet System,
Ottomanism,
Identities.

ABSTRACT

The fact that the Ottoman Empire was based on Islam caused the society in the conquered regions to be divided into Muslims and non-Muslims and the society was shaped accordingly and social life was organized accordingly. With the rapid expansion of the borders of the empire during the reign of Sultan Mehmed II, the millet system was born and the relations between the state and the Muslim and non-Muslim subjects were conducted through this system. Rights and obligations organized on a religious basis gave non-Muslim subjects the chance to protect their religion and language. Although this policy was beneficial for an environment of tolerance for many years, the wave of nationalism that spread after the French Revolution dragged the empire into territorial losses that would last until its collapse. This disintegration, which was accompanied by wars and rebellions, also started a process that Western states would call the 'Eastern Question'. The wars with the Russians and the fact that the Russians saw themselves as the protector of the Orthodox people increased the confusion in the Balkans. The gradual weakening of the Ottoman Empire through wars and rebellions and the territorial losses of the Ottoman Empire continued. It was understood that the millet system, which had been implemented for years, was no longer functional and did not create loyalty. It also became clear that there was a need for a new centralized approach and a modern reorganization of institutions in the Ottoman Empire. In the end, many ideas emerged to prevent the disintegration and even the collapse of the Ottoman Empire, one of which was Ottomanism. The protection of the non-Muslims' own language as well as their own religion facilitated the spread of the nationalist movement within the empire, and although the idea of Ottomanism was supported by the state, it did not work. Because for many years, the culture and identity that would unite different nations under an Ottoman identity was not created. Although the successive Tanzimat Edict and Islahat Edict reorganized the system based on the distinction between Muslims and non-Muslims and aimed to create an Ottoman nation, it soon became clear that the nations within the empire did not give up the idea of having a state of their own.

* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programı Öğrencisi, serhatduvenci@outlook.com.tr, ORCID: 0000-0003-4450-2574.

1. GİRİŞ

Birbirinden farklı etnik kökenlere ve dini inançlara sahip Osmanlı toplumunda, millet sistemi devletin genişlemesi ile birlikte bir ihtiyacın sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir İslam devleti konumunda olan Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslimlerin de yer alıyor olması millet sisteminin geliştirilmesine ve uygulanmasına neden olmuştur. Millet sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumu din ve inanç eksenini üzerinden sınıflandırarak hoşgörülü bir şekilde yönetme çabasının bir sonucudur. Dolayısıyla millet sistemi Müslüman kimliği ile birlikte Müslüman olmayanlar şeklinde bir ayrımın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak kimlikler ekseninde değerlendirildiğinde millet sisteminin uygulandığında Müslüman olmayanlar öteki konumuna getirilmemiş, diğeri konumunda kalmıştır. Bu diğeri olma durumu ise Müslüman olmamaları sebebiyledir. Uygulamada Müslüman olmayanlar öteki olarak görülmemiş ve Müslümanlar dışında kalan topluma Osmanlı gerekli hoşgörülü yaklaşımı sağlamıştır. Ancak Osmanlı'nın bir İslam devleti olması ve Şer'i hukukla yönetiliyor olması sebebiyle toplumda Müslüman ve Müslüman olmayanlar şeklinde bir ayrımın olması doğaldır. Bu ayrıma dayalı olarak da bir kategorizasyon sürecinin yaşanması kaçınılmazdır. Millet sistemi yüzyıllar boyunca çok kültürlülük ve hoşgörülü yaklaşımın başarılı bir örneği olarak uygulanmıştır.

Fransız Devrimi ve Fransız devrimi ile birlikte ortaya çıkan milliyetçilik fikri ile birlikte imparatorlukların dağılma süreci başlamıştır. Osmanlı imparatorluğu da Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan milliyetçilik fikrinden diğeri imparatorluklar gibi olumsuz anlamda etkilenmiştir. Gayrimüslim unsurların bağımsızlıklarını kazanmaya yönelik faaliyetleri sonucunda devletin dağılmasını önlemeye yönelik olarak çeşitli fikir akımları ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan fikir akımlarından birisi de Osmanlıcılıktır.

Osmanlıcılık ortaya çıktığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı karşıya olduğu sorunlara ve tehditlere bir çözüm arayışının sonucudur. Osmanlıcılık temelde bir kimlik inşa etme hedefi ve bu hedef doğrultusunda imparatorluğun dağılmasını engelleme çabası ve faaliyetleri ile ilgilidir. Osmanlıcılık çerçevesinde bir Osmanlı üst kimliği geliştirmek ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan coğrafyanın tamamında yaşayan insanları tek bir kimlik altında toplayarak imparatorluk bünyesinde bir aidiyet geliştirme hedefi güdülmüştür. Bu hedef doğrultusunda etnik köken, dini inanç ayrımlarının aşılması biz kimliği altında bir araya gelme ve bir arada durma durumu hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Ancak Osmanlılık ve bir Osmanlı kimliği inşa etme çabaları ayrılıkçı hareketleri engelleme noktasında başarılı olamamıştır. Bu çabalar imparatorluğu bir arada tutmayı başaramamıştır.

2. KİMLİKLER ve DİĞER-ÖTEKİ

2.1. Kimlik

Kimlik kavramı sözlükte “*Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan koşulların tümü.*”, “*Kim olduğunu tanımlayan belge, hüviyet.*”, “*Herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin tümü.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Dil Derneği, 2024).

Kimlikler, insanların ya da grupların kendilerini nasıl tanımladıklarıyla ve nasıl konumlandıklarıyla ilgilidir. Diğer bir ifadeyle kimlikler, sosyal dünya içerisinde insanların ya da grupların kendilerini nerede ve nasıl konumlandığıyla ilişkilidir. Buradan hareketle kimlikler, bireylerin ya da grupların diğer bireylerle ya da gruplarla aralarındaki farklılıkları ve ayırt edici özellikleri ifade etmektedir. Aidiyete ilişkin bir kavram olan kimlik, bazı kişilerin ortaklaşa olarak neye sahip olduğu ve kişiyi başkalarından farklı kılan şeylerin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Kimliğin tanımı, diğer olanla ve/veya öteki olanla ilişkilidir (Bilgin, 2016. s.205; Çiçek, 2022, s. 30). Diğer olanla ve/veya öteki olanla ilişkili olan kimlikler, kişileri ya da grupları diğerlerinden ayırt eden ve diğerlerine benzemeyen hale getiren şeydir (Maalouf, 2018, s. 16).

2.2. Diğer-Öteki

Diğer ve öteki kavramları doğrudan ötekileştirme kavramıyla ilişkilidir. Ötekileştirme kavramı sözlükte “*Ötekileştirmek eylemi, başkalaştırma.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Dil Derneği, 2024). Sözlükte ötekileştirmek kavramı “*Bilinenden, sözü edilmekte olandan ayrı tutmak.*”, “*Kişileri dinsel inancına, siyasal düşüncesine, budunsal kökenine, rengine, cinsiyetine, orununa vb. bakarak ayrı tutmak, başkalaştırmak.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Dil Derneği, 2024). Sözlükte diğer kavramı ise “*Başka, özge, öteki, öbür.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Dil Derneği, 2024). Öteki kavramı ise sözlükte “*Bilinenden, sözü edilenden ayrı, öbür.*”, “*Sözü edilen ya da benzer iki nesneden önem ya da konum bakımından uzakta olan.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Dil Derneği, 2024).

Diğer ve öteki kavramları doğrudan ötekileştirmeyle ilgili ve ilişkilidir. Hem bir durumu hem de bir süreci ifade eden ötekileştirme, bir kişiyi veya bir grubu farklılaştırma ve ayırıştırma düşüncesi ve süreci ile ilgilidir. Ötekileştirme *biz olan* ile *biz olmayanlar* arasındaki ayrımı ve farklılaştırmayı ifade etmektedir. Ötekileştirme, kimlikler üzerinden değerlendirildiğinde, *biz*

kimliğini *biz olmayanlar* yani ötekiler üzerinden kurgulama ve tanımlama durumudur. Haliyle burada öteki olan kimliğe yüklenen anlam da tanımlama durumu da olumsuz olmaktadır. Ötekileştirilenler; ötekileştirenler açısından tehlikeli, istikrarsızlığın nedeni ve düzen açısından tehdit olarak algılanmaktadır (Düvenci, 2021, s. 57).

Ötekileştirme ve öteki konusuna değindikten sonra, burada *biz ile diğer* ve *biz ile öteki* arasındaki ayrımı da yapmak gerekmektedir. Kimlikler açısından bir yaklaşımla, her ne kadar sözlükte *diğer* kavramı öteki olarak ifade edilmiş olsa da ötekileştirme ile ilgili literatür açısından farklı kimlikler birbiri açısından *diğeri* olabilir. Ancak *diğer* olarak konumlandırılan kimlikler, her zaman öteki değildir. Ancak her ötekileştirmeye maruz bırakılan kimlikler, her zaman ötekileştirenler tarafından *diğeri* olandır. Yani özetle bir kişi ya da grup açısından *diğeri* olmak, bir kişi ya da grup açısından *diğeri* olarak görülmek öteki olarak görülmek anlamına gelmemektedir. Birbirinden farklı kimlikler, hoşgörü ve çok-kültürcülük yaklaşımları içerisinde, birbirlerine göre *diğer* olarak varlıklarını aynı toplum ya da coğrafya içerisinde sürdürebilir. Birbirinden farklı kimliklerin aynı coğrafya ya da toplum içerisinde var olması, mutlaka birinin diğerini ya da her ikisinin birbirlerini ötekileştirdiği anlamına gelmemektedir.

Ötekileştirmenin bir süreci de beraberinde getirdiği gerçeği göz önünde bulundurulursa bu süreç içerisinde ön yargılar, kalıp yargılar, tehdit algısı gibi olguların var olması ve buna bağlı olarak da ayrımcılık, ahlaki dışlama, insandışılaştırma gibi durumlar yaşanmaktadır. Bu süreç aynı zamanda *diğer* olanın öteki olana evrimini de ifade etmektedir (Uyan Semerci, Erdoğan ve Sandal Önal, 2017, s. 27-31,34-41). Buradan hareketle ötekileştirme *diğer* olandan öteki olana giden bir süreci ifade etmekteyse, *diğer* olan her zaman öteki olan anlamına gelmemektedir.

3. OSMANLI SULTANLIK REJİMİ VE OSMANLI'DA MİLLET SİSTEMİ

3.1. Osmanlı Sultanlık Rejimi

Osmanlı sultanlık rejimi kavramsallaştırması Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal sistemini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kavramsallaştırma klasik anlamda bir mutlak monarşi, teokratik rejim, keyfilikler sistemi, ya da doğu despotizmi gibi Osmanlı siyasal sistemini tanımlamaktan uzak nitelermelerin önüne geçmek amacıyla yapılmaktadır. "*Osmanlı sistemini diğerlerinden farklı kılan en önemli özellik onun kan bağı hassasiyetlerini aşmış toplulukların kutsal bir ülkü ve vahiy etrafında bütünleşmeler ile kurulmuş bir 'imparatorluk' olarak gelişmiş olmasıdır.*" Osmanlı İmparatorluğu, İslami gelenek ve hassasiyetlerin etkisi ile

şekillenmiş bir İslam devletidir. Osmanlılarda gerek iktidarın örgütlenmesinde gerek iktidarın kullanılmasında gerekse iktidarın intikalinde ‘töre’nin yer aldığı görülmektedir. Osmanlılar, İslam gelenekleri ile eski Türk geleneklerini başarılı bir şekilde birleştirmeyi başarmışlardır. Bunlara ek olarak, Osmanlı siyasi sisteminde Bizans siyasi yapısı ve kurumlarının etkisi de göz ardı edilmemelidir. Halifeliğin Osmanlı’ya geçmesi ile birlikte, aynı zamanda halife unvanını da alan Osmanlı sultanları kendilerini her zaman İslam dini karşısında sorumlu hissetmişlerdir. Ayrıca sultanlar kendilerini dini kuralları uygulama noktasında da yetkili görmüşlerdir. Sultanlar bu siyasi sistem içerisinde iktidarın sahibi olarak örfi unvanlarla Şer’i unvanları bir arada kullanmışlardır. Osmanlı’da hukuk sistemi Şer’i Hukuk ve Örfi Hukuk şeklinde ikili bir ayrıma sahiptir. Sistem içerisinde Şeriat, iktidar sahibi sultanın karşısında özel ve özerk bir alanı ifade etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda sultanlık rejimi kurumlar arasında bir denge sistemi üzerine kuruludur. Ayrıca sultanlar keyfi ve mutlak olarak bir yönetim tarzını bu sistem içerisinde sergileme imkanına sahip değildir. Şeriat hükümleri ve sultanın bu hükümlere bağlılığı bir İslam devleti olan Osmanlı’da sultanların mutlak olmalarının önüne geçmiştir (Dursun, 2018, s. 1,3-5, 8-9,14-16).

3.2. Osmanlı’da Millet Sistemi

Millet sistemi kavramı “*Osmanlı Devleti’nde gayrimüslim dini cemaatlerin kendi hukuk sistemini uyguladığı bir idari ve hukuki yapıya işaret eder şekilde kullanılan bir kavramdır*” (Kenanoğlu, 2022). Osmanlı İmparatorluğu’nun hüküm sürdüğü coğrafyada toplumu din-inanç eksenli bir yaklaşımla kategorize ederek sınıflandırmasına ve buna uygun olarak da toplumu idare etmesine *millet sistemi* denilmektedir (Avşin Güneş, 2015, s. 11).

Ana hatlarıyla müslim ve gayrimüslim olarak iki ayrı sınıftan meydana gelen Osmanlı toplumunda bireylerin toplum içerisindeki temel statülerini belirleyen asıl unsur da din olmuştur. Osmanlı toplumsal yapısı, inanç yapılarına göre çeşitli milletlerden oluşmaktadır. Buradaki millet ifadesi herhangi bir ırkı veya aynı dili konuşan bir topluluğu nitelemek için kullanılmamış, aynı inancı taşıyan ya da aynı mezhep içerisinde bulunan insanları nitelemek için kullanılmıştır. Yani kavram idari ve kültürel bir yapı niteliğindedir (Eryılmaz, 1992, s.11).

Millet kavramı, Osmanlı sistemi içerisinde klasik İslam literatürüne uygun olarak, belirli bir sözü veya vahiy kitabını kabul etmiş toplulukları nitelemek amacıyla kullanılmıştır. Buna bağlı olarak da millet sistemi içerisinde her millet kendi içinde hiyerarşik bir yapı oluşturmuş ve aynı zamanda inandıkları dinin hükümlerine uygun olarak yaşama şansı elde etmişlerdir. Millet sistemi, Osmanlı İmparatorluğu’nun hüküm sürdüğü coğrafya içerisinde bulunan

toplulukların din veya mezhep ayrımlarına göre örgütlenmesi ve bu bağlamda yönetilmesidir (Kurtaran, 2011, s. 58-59).

3.2.1. Osmanlı'da Millet Sisteminin Amacı

Kimlikler herhangi bir topluluğun ya da grubun üyeleri açısından kendini ifade etme aracıdır. Kimlikler vasıtasıyla bireyler sadece ait oldukları topluluk içinde kendini konumlandırmakla kalmaz, aynı zamanda topluluk ya da grup kendi üyelerine indirgenebilir. Bu durum hem kimliklerin özgünlüğünü korumaya hem de bir topluluğun ya da grubun üyelerini diğer topluluk ya da grupların üyelerinden izole etmeye yarar. Osmanlı'daki millet sisteminin geliştirilme amacı, farklı dinlerin ve mezheplerin bir arada yaşadığı bir toplumda kimlik olarak Müslümanlığın hem özünü korumak hem de bu özü garantiye almaktır. Millet sistemine bu açıdan yaklaşıldığında sistemin toplumsal hayatı düzenlediği görülmektedir. Sistem hem teoride hem de pratikte hoşgörülü ve çoğulcu bir karaktere sahiptir ve birbirinden farklı toplulukların kendi kimlik ve kültürlerine uygun bir şekilde yaşamalarına imkan sağlamıştır. Aynı zamanda bu sistem Osmanlı toplumundaki farklı dinlerin ve grupların barışçı bir yaşam sürmesine de imkan sağlamıştır. Millet sisteminin toplumu aynı dine inanma şekline göre gruplandırması sebebiyle sistem gayrimüslim cemaatlere hem kimlik hem de aidiyet bilincini yerleştirme ve bu vasıtayla gayrimüslimlere gerek kültürlerini gerek gelenek ve göreneklerini gerekse dinlerini muhafaza etme kabiliyetini sunmuştur (Arslan, 2018, s. 116-117). Özetle millet sistemi Müslüman kimliğini muhafaza etme ve buna ek olarak diğer milletlerin kendi inanç ve kimliklerinin gereklerine uygun bir şekilde yaşama amacı için geliştirilmiş bir sistemdir.

3.2.2. Osmanlı'da Millet Sisteminin Kökeni Olarak Zımmî Hukuk

Osmanlı yönetim sisteminin sultanlık rejimi olduğu ve bu rejimin en karakteristik özelliklerinden birisinin ise Osmanlı İmparatorluğu'nun bir İslam devleti olduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa; Osmanlı Şer'i Hukuka ve Örfî Hukuka göre yönetilen bir devlettir. Buradan hareketle millet sisteminin kökeni ise Zımmî Hukuka dayanmaktadır. Millet sisteminin başlangıç aşaması olarak Sultan II. Mehmed'in İstanbul'u fethetmesi ve Hristiyanların bu fetihle birlikte Osmanlı toplumunun bir parçası olması görülebilir. Sultan II. Mehmed'den önce toplum içerisindeki gayrimüslimlere yine Şer'i Hukuka göre davranılmıştır ancak gayrimüslimlere Sultan II. Mehmed'den önce devletin hiyerarşik örgütlenmesinde ayrı bir statü tanınmamıştır. Sultan II. Mehmed ile birlikte millet statüsü bir idari yapı şeklinde gelişmiştir. Statü dini bir özelliğe sahip olmakla birlikte farklı dinlere inanan toplulukların

kendi liderleri ile devlete bağıllık içinde yönetilmesine imkân sağlamıştır (Yılmaz ve Erdem, 2020, s. 2568-2569).

“Dinde zorlama yoktur” anlayışına dayalı olarak Osmanlı’da gayrimüslimler zimmî statüsünde konumlandırılmıştır. İslami esaslara göre yönetilen ülkelerde bulunan gayrimüslimler zimmîlik statüsü sayesinde hukuki bir himaye hakkına sahip olmuşlardır. Bu statü sayesinde gayrimüslimlerin gerek maddi gerekse manevi hayatları devlet garantisi altındadır. *“Zimmîlik statüsü İslami tebliğe muhatap olan fakat kendi dininde kalmayı tercih eden kişilerin İslam ülkesindeki hukuki durumunu düzenlemiştir.”* Zimmîler doğrudan egemenlik ile ilişkili üst düzey görevlerden dışlanmış olsalar da bazı diğer devlet görevlerinde istihdam imkanı bulmuşlardır. Buna ek olarak Zimmîlerden askerlik görevinden muaftırlar ve kadın, yaşlı, çocuk, din adamı, hastalar dışında yani askerlik yapabilecek durumda olan erkeklerden askerlik yapmamaları karşılığında Cizye vergisi tahsis edilmiştir. Ayrıca kamu düzenini ilgilendiren konularda ise gayrimüslimler tıpkı Müslümanlarda olduğu gibi Şer’i Hukuka ve Örfi Hukuka uygun bir şekilde davranmak durumunda kalmıştır. Ancak gayrimüslimler aile hukuku, miras hukuku ve bazı ticari faaliyetlerle ilgili durumlarla dini ve kültürel alanlarda ise kendi geleneklerine, göreneklerine ve dinlerine uygun bir şekilde yaşama imkanına sahip olmuşlardır (Kılınç, 2017, s. 50-51).

Temel olarak İslam hukukçuları, toplulukları Müslüman olanlar ve gayrimüslimler olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. Gayrimüslimlerse din ve inanç şekilleri göz önünde bulundurularak ehli kitap olanlar ile ehli kitap olmayanlar şeklinde ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlere uygulanan hukuk İslam Şer’i Hukukun Harb Hukuku bölümüne dayalıdır. İslam hukuku açısından iki farklı ülke türü vardır. Bunlardan birisi Darü’l İslam ikincisi ise Darü’l Harb’tir. Darü’l İslam, Müslümanların egemen olduğu ve bu egemenlikten kaynaklı olarak da Şer’i Hukukun hakim olduğu toprakları ifade ederken, Darü’l Harb ise Darü’l İslam dışında kalan bütün coğrafyayı nitelemek için kullanılmaktadır. Bu ayrımın bir sonucu olarak gayrimüslimler de Darü’l Harb’de yaşayanlar ve İslam coğrafyasında yaşayanlar olmak üzere iki farklı sınıfa ayrılmaktadır. Müslümanların gayrimüslimlerin yaşadığı bir coğrafyayı fethetmesi durumunda gayrimüslimlere İslamiyet üç defa tebliğ edilir. Eğer ki gayrimüslimler İslamiyet’i kabul edip İslamiyet’e geçerse bu durumda Müslüman olarak bir Müslümanın sahip olduğu bütün haklardan yararlanırlar. Gayrimüslimlerin İslamiyet’i kabul etmediği durumdaysa zimmet adı verilen bir anlaşmayla Müslüman hakimiyetine rıza gösterirler. Böylece gayrimüslimler zimmî statüsüne geçmiş olurlar. Müslümanlar bu zimmet anlaşması ile

gayrimüslimlerin temel haklarını garanti altına alırlar. Bu durumun bir sonucu olarak ise gayrimüslimler Müslümanlardan farklı bir hukuka tabi duruma gelirler (Gürkaynak, 2003, s. 277-278).

Şer'i Hukuk açısından İslam coğrafyasında yaşayan ve Müslüman olmayan kişiler İslam devletinin himayesi altındadır. Ve bu kişilerin söz konusu bu himayeyi kabul etmeleri sebebiyle Müslüman olmamalarına rağmen can ve mal güvenlikleri güvence altındadır. Bu kişilere İslam ülkesinde yaşama izni verilmektedir. Haliyle İslam devleti Müslümanlar ile Müslüman olmayanlar arasındaki ilişkiyi siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan nasıl düzenlenmesi gerektiği ile ilgili hükümler barındırmaktadır. Şeriat dine dayalı bir hukuk olmakla birlikte Osmanlı zımmîlerin dinsel farklılıklarını her zaman dikkate almıştır. Zımmîler, Müslümanların ibadetlerini yapmakla yükümlü kılınmamıştır. Hatta zımmîlerin kendi dinleri açısından yasak olmayan fiilleri yerine getirmeleri Şer'i Hukuk açısından bakıldığında İslam'a aykırılık durumu ortaya çıkarmamıştır. Yani zımmîlere Şer'i hükümler uygulanmamıştır. İslam özel hukuku yalnızca Müslümanlara uygulanmış gayrimüslimler ise özel hukuk açısından değerlendirildiğinde kendi topluluklarında geçerli olan dini hukuk kurallarına tabi kalmışlardır. Ayrıca gayrimüslimlere kendi dinsel ve sosyal hayatları ile ilgili kuralların serbestçe düzenlenmesinde belli sınırlar içerisinde serbestlik tanınmıştır. Yani aile ve şahıs hukuku ile ilgili konular ve bu konularla ilişkili işlemler, cemaatlerin dini örgütleri tarafından kendi dinlerine uygun kurallara göre yürütülmüştür. Bu da farklı dinlere karşı hoşgörüyü beraberinde getirmiştir (Özçoşar, 2003, s. 126).

4. MİLLET SİSTEMİNDE KİMLİKLER İLE DİĞERİ VE ÖTEKİ

Millet sistemi içerisinde yer alan bireyler azınlık muamelesi görmemiş dolayısıyla azınlık psikolojisine sahip olmamışlardır. Dolayısıyla gayrimüslimler kimlik ispatı gereği ve asimilasyon endişesi gibi durumlar yaşamamıştır (Avşin Güneş, 2015, s. 14).

Millet sistemi içerisinde Müslüman kimliği merkezi bir konuma sahiptir. Osmanlı toplumunun birbirinden farklı etnik köken ve dini inançlara sahip bir toplum olması durumu göz önünde bulundurulduğunda Müslüman kimliğinin haricinde kalanlar, toplum içerisinde *diğeri* konumundadır. Ancak millet sistemi içerisinde Müslüman kimliğine sahip olmayanlar, öteki olarak konumlandırılmamış ve ötekileştirme durumuna ve sürecine maruz bırakılmamıştır. Osmanlı toplumunda Müslüman olmayan diğer milletler kendi dini inançlarını özgürce yaşayabilmişler, kendi geleneklerini göreneklerini ve kültürlerini koruyabilmişlerdir. Bu milletler Müslüman olmamalarına rağmen millet sistemi içerisinde *diğeri* olmalarına rağmen öteki olarak görülmemişlerdir. Dolayısıyla Osmanlı

İmparatorluğu'nda Müslüman kimliği *biz* kimliğine tekabül ederken, Müslüman olmayan diğer milletler ise *diğeri* kimliğine tekabül etmektedir.

5. KİMLİKLER EKSENİNDE MİLLET SİSTEMİNDEN OSMANLILCIĞA

5.1. Millet Sisteminin Çözülmesi

Fransız Devrimi'yle birlikte milliyetçilik fikrinin ortaya çıkması çok uluslu imparatorlukları derinden etkilemiştir. Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu bir yandan modernleşme çabaları içerisine girmiş bir yandan da diğer milletlerin milliyetçi organizasyonlarıyla ilgilenmek durumunda kalmıştır. Bu yüzyılda Osmanlı'nın durumu şu şekilde özetlenebilir: *“Modern dönemler öncesinde kimlik tanımlarının ideolojik talepleri bulunmazken yeni kimlik talepleri yeni ideoloji ile ete kemiğe bürünüyor, Osmanlı gibi imparatorluklarda bu adeta çözülmenin zeminini hazırlıyordu.”* Bu zaman diliminde gayrimüslim unsurlar milliyetçilikle tanışmışlar ve 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise daha önce Rusya ile başlayan ve Osmanlı içerisindeki unsurların başka devletler tarafından himaye edilmesi durumu devam etmiştir. Dolayısıyla Osmanlı içerisindeki gayrimüslim nüfus Doğu Sorunu olarak bilinen durumun bir parçası haline gelmiştir (Adıyeke, 2014, s.11).

19. yüzyıl diplomatları açısından Doğu Sorunu olarak nitelendirilen sorun Osmanlı İmparatorluğu ile imparatorluğa ait topraklarla doğrudan ilişkilidir. Doğu Sorunu, 1768 tarihli Osmanlı-Rus Savaşı ile Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle birlikte başlamıştır (Findley, 2019, s. 24). Sultan II. Mahmud döneminin son zamanlarında Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili hedeflerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle imparatorluğun yaşadığı Yunan ve Mısır krizleri imparatorluğun zayıf bir durumda olduğunun anlaşılmasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'nın nüfuz alanına girme durumu İngiltere'yi harekete geçirmiştir. Ayrıca Rusya'nın Balkan coğrafyasındaki etkisi Avusturya'nın da endişelenmesine neden olmuştur. Yine bu dönemde İngiltere ile Fransa arasındaki rekabet, Napolyon'un Mısır seferi ile daha belirgin bir hale gelmiştir. Bu dönemde Balkan coğrafyasında milliyetçilik hareketlerinden kaynaklı yaşanan çatışma, güçlü devletlerin emperyalist hedeflerinin nasıl gerçekleşeceğine dair bir sorunun oluşmasına neden olmuştur. Söz konusu emperyalist hedeflerin gerçekleşmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmadan ya da imparatorluğun yıkılması kaçınılmaz ise Avrupa'daki güç dengesinin bozulmadan yani genel bir savaşın ortaya çıkmadan nasıl gerçekleşeceği sorunsalı Doğu Sorunu olarak nitelendirilmiştir (Zürcher, 2015, s. 66).

1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan milliyetçilik fikri ve bu fikrin Osmanlı coğrafyasında karşılık bularak çeşitli ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda millet sistemi ciddi manada erozyona uğramıştır. Millet sistemi imparatorluk içerisinde sosyo kültürel çeşitlilik ve renkliliğe dayalı bir sistem olarak geliştirilmiş ve uygulanmış olsa da ülke içi ve ülke dışı gelişmelere bağlı olarak aşınmış ve yıpranmıştır. Batılı devletlere Osmanlı tarafından verilen kapitülasyonlar aracılığıyla batılı devletler Osmanlı coğrafyasında yaşayan gayrimüslim nüfus üzerinde nüfuz kurmuştur. Ayrıca gayrimüslim nüfus, batılı güçlerinin desteğini arkasına alarak ekonomik olarak da güçlenme imkanı bulmuştur. Bilhassa 19. yüzyılın hemen başlarından başlamak üzere büyük güçlerin desteğiyle milliyetçilik fikri gayrimüslim nüfus üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Yunanların 1829 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte millet sistemi ciddi bir yara almıştır. Bu olayı takiben Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın isyan etmesiyle birlikte Türkler dışında kalan Müslümanlar arasında da Osmanlı evreni ve bu evrenin bütünlüğüne dair inancın sarsılmaya başladığı görülmektedir. Osmanlı'da yaşanan bu gelişmeler, ayrılıkçı milliyetçi hareketlerin tehdidini engellemeye ve bu tarz teşebbüslerin önüne geçmeye yönelik olarak önlem almayı gerekli kılmıştır. Osmanlı Tanzimat dönemi reformları ile birlikte millet sistemini yeniden tanımlama/yorumlama ihtiyacı hissetmiştir (Akpınar, 2016, s. 148-149).

5.2. Kimlik Olarak Osmanlıcılık

5.2.1. Osmanlıcılık ve Osmanlıcılığın Hedefi

Çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, Osmanlı toplumundan bir Osmanlı milleti ortaya çıkarma hedefine Osmanlıcılık denilmektedir. Osmanlıcılık, milliyetçilik hareketlerine karşı bir alternatif oluşturma ve imparatorluğun çözülmesini engelleme hedefidir. Osmanlıcılık Sultan II. Mahmud'un saltanatı zamanında, bir yandan girişilen reform hareketleri ile modernleşme yönünde adımlar atılırken diğer yandan ayrılıkçı milliyetçi hareketleri engellemek için etnik ve dini gruplar arasındaki farkları ortadan kaldırmaya yönelik bir Osmanlı kimliği inşa etme amacıdır (Turan, 2022, s. 74). Osmanlıcılık bu amaç doğrultusunda imparatorluk bünyesindeki farklı etnik kökenlere ve dini yapılarla sahip topluluklardan bir Osmanlı milleti meydana getirmek için toplumu kaynaştırma düşüncesidir. Osmanlıcılık düşüncesi devlet katında üretilmekle birlikte resmi olarak da savunulan bir tür milliyetçi bir yaklaşımdır (Tuna, 2020, s. 1904).

Çok sayıda etnik kökeni ve farklı inancı bünyesinde barındıran Osmanlı toplumundan bir Osmanlı milleti inşa etme hedefinin asıl amacı, Osmanlı'daki Müslüman ve gayrimüslim tebaaya aynı siyasi hakları tanımakla birlikte aynı yükümlülükleri yüklemek ve böylece

Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında tam bir eşitlik meydana getirmektir. Bu vasıta ile sağlanacak olan eşitlik ile din ve etnik köken farklılıklarına rağmen Osmanlı toplumunu Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Amerikan milletine benzer şekilde aynı vatan üzerinde yaşayan insanların tamamını tek bir kimlik altında toplama durumu hedeflenmiştir. Bu hedefin asıl gayesi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybetmesini engellemektir (Akçura, 1976, s.19).

5.2.2. Osmanlılık Düşüncesinin Doğuşu, Gelişimi ve Sonu

19. yüzyıla kadar Osmanlı ifadesi yalnızca hanedan mensuplarını tanımlamak ve nitelemek amacıyla kullanılmıştır. Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre isimli piyesinin ardından Osmanlı ifadesi, milleti yani bir bütünü nitelemek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlılık ideoloji olarak Sultan II. Mahmud döneminde ortaya çıkmış ve ideoloji olarak Osmanlılığın ortaya çıkışındaki en temel etken ise Osmanlı'yı derinden etkileyen milliyetçi akımlar olmuştur. Milliyetçilik fikrinin Osmanlı coğrafyasında cereyan etmesi ise Avrupalı devletlerin kışkırtmaları sonucunda Rumların isyan hareketlerine başlamasıyla olmuştur. Yunanistan'ın kuruluşu ise bu isyanların bir sonucudur. Osmanlı'da cereyan eden bu tarz olaylar Osmanlı'nın devlet ve fikir adamlarını devletin nasıl kurtarabileceğine dair çareler aramaya sevk etmiştir. İşte bu arayışın bir sonucu olarak Osmanlılık resmi bir ideoloji tarzında devlette yer edinmiştir. Osmanlılığın ideoloji olarak resmen benimsenmesi ise ilk olarak yeni Osmanlılarda görülmektedir. Yeni Osmanlılar bütüncül bir bakış açısıyla dil gibi, din gibi, etnik köken gibi ayrımlar yapmaksızın Osmanlı coğrafyasında yaşayan herkese biz aynıyız, biz biriz tarzında bir yaklaşımla yaklaşmış ve bu yaklaşımı da benimsetmeye çalışmıştır. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, Yeni Osmanlılara göre hukuk ve menfaat birliği Osmanlı coğrafyası içerisinde tesis edilmeli ve ülke içerisinde bu tarafsızlık sağlanmalıdır (Görgülü, 2020, s. 253; Çiçek ve Savaş, 2021, s. 238).

Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı karşıya olduğu sorunlarla ve bu sorunlara çare arama çabasıyla birlikte Sultan II. Mahmud döneminde gayrimüslimlere yönelik politikalarda Osmanlılık fikri önemli bir temeldir. Özellikle Osmanlı milleti oluşturma hedefi ile birlikte eşitlik temelli politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Sultan II. Mahmud ile başlayan ve Tanzimat'ta da devam eden Osmanlılık fikri ile Tanzimat Fermanı'nda Müslümanlar ile gayrimüslim tüm unsurların aynı haklar ile yükümlülükler sahip olacağı ilan edilmiştir. Bu açıdan Tanzimat Fermanı Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki eşitliği sağlamaya yönelik olmasının yanında Müslümanlar ile gayrimüslimleri birbirine yakınlaştırma amacını da taşımıştır. Fermanın hemen ardından gerekli hukuki adımlar hayata geçirilmiştir 1840

tarıhli Ceza Kanunnamesinin girişinde bütün yurttaşların kanun önünde eşitliğinden söz edilmiş ve kanunnamede halk arasındaki eşitliğe özel bir vurgu yapılmıştır. Kanun 1851 yılında yeniden düzenlenmiş ve bu düzenlemeyle birlikte de kanun Osmanlı'da yaşayan insanlar arasında mezhep gibi, din gibi, sınıf gibi herhangi bir ayırım gözetmeksizin bütün Osmanlılara aynı şekilde uygulanmak amacıyla yürürlüğe sokulmuştur (Demir, 2011, s. 336-338).

Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı kimliğini oluşturmaya yönelik olarak Osmanlıcılık hedefinin altyapısını kurmaya yönelik girişimler başlamıştır. Osmanlıcılık ve Osmanlı yurtseverliği fermanın ruhunu oluşturmaktadır. Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla birlikte Osmanlıcılık idealinin temelleri atılmıştır. Söz konusu bu dönemde lâik eğitimin temeli atılarak Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında fırsat eşitliğinin oluşturulması için uygun zemin sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı toplumunda bir Osmanlı milleti inşa etme hedefi doğrultusunda eğitim alanında önemli reformlar yapılmıştır. Maarif Nizamnamesi ile din ile mezhep ayırımını dikkate almaksızın öğrencilerin zorunlu Türkçe eğitimi alması kararlaştırılmıştır ancak bu karar ağırlıklı olarak kağıt üzerinde kalmıştır. Tanzimat döneminde idari birimlerde tüm toplumu eşit bir şekilde temsil etme amacıyla idare meclisleri kurulmuştur. Islahat Fermanı'yla birlikte Tanzimat Fermanı'ndaki eksik kısımların giderilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nın devamı olarak değerlendirilebilir. Islahat Fermanı ile birlikte din ve mezhep farklılıkları göz ardı edilerek bir Osmanlı vatandaşlığı inşa edilmek istenmiştir. Sultan Abdülaziz döneminde Müslüman ve gayrimüslim ayırımı gözetmeksizin Osmanlı ülkesindeki herkesi kapsayan Tabiiyyet-i Osmaniye Kanunnamesi kabul edilmiştir. Kanuni Esasi'de Osmanlı'daki tüm tebaanın eşit yurttaşlık temelinde kabul görmesi sağlanmıştır (Kır, 2019, s. 11-17).

Ana hedefi devleti kurtarmak ve toplumu tek bir çatı altında birleştirmek olan Osmanlıcılık ideolojisinin sona ermesinin en temel nedeni Osmanlı bünyesindeki farklı etnik kökenlerde bir Osmanlılık bilincinin oluşmamasıdır. Osmanlıcılık fikrini savunan aydınlar açısından Osmanlıcılık devleti kurtarmaya yönelik fikirlerden yalnızca birisidir. Dolayısıyla Osmanlıcılığın başarısız olmasının ardından aydınların farklı fikirleri savunması gibi durumlar gözlemlenmiştir. Ayrıca Osmanlılık fikrinin bir sonucu olarak bir Osmanlı kültürü inşa edilememiştir. Osmanlı kültürü inşa edilemediği gibi bir Osmanlılık bilinci de inşa edilememiştir. Osmanlı kültürünün oluşturulmamasının en önemli nedeni ortak bir dile sahip olmamaktır. Osmanlı döneminde konuşulan dil Osmanlıca olabilir ancak bu dilin kökeni Türkçedir. Yani gayrimüslimler için Osmanlıca ve Türkçe aynı şeydir. Bu dönemde

milliyetçilik hareketleri de Osmanlılık ideolojisinin hedefini gerçekleştirmesinde önemli bir engel teşkil etmiştir. Osmanlılık fikri çerçevesinde herkese eşit haklar sağlanmak istenmiş olsa da, bu çabalar gayrimüslim unsurlarda bağımsızlık temelli ayrılıkçı fikirlerin değişmesine neden olmamıştır. Osmanlılık Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşı'nda aldığı mağlubiyetle birlikte geçerliliğini yitirmiştir (Gültekin ve Zariç, 2022, s. 77). Bu ideolojinin etkisi Osmanlı imparatorluğundaki farklı dini inançlara ve etnik kökenlere sahip toplumların bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte etkisini kaybetmiştir. Zaten söz konusu bu fikir akımı yerini İslamcılık ve Türkçülük gibi yeni fikir akımlarına bırakmıştır. Ancak akımın tamamen ortadan kalkması ise imparatorluğun Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ve cumhuriyetin ilan edilmesiyledir (Tuna, 2020, s. 1904).

5.2.3. Bir Kimlik Olarak Osmanlılık

Yeni Osmanlılar hareketinin savunduğu fikirlerden olan Osmanlılık, Osmanlı vatani ile Türklük-Müslümanlık-Osmanlılık arasındaki gitgelleri sonlandıracak, coğrafya üzerinde yaşayan insanlarda ortak bir kimlik oluşturacak bir karaktere sahiptir. Buradan hareketle Osmanlılık fikrinin teorik altyapısı birlikten, yöntemi ise anasır arasındaki ittifaktan kaynaklanmaktadır. Osmanlılık fikri her şeyden öte Osmanlı yurtseverliği üzerinden şekillenmiş bir fikirdir. Osmanlılık fikri, coğrafya temel alınarak coğrafya üzerinde yaşayan birbirinden farklı unsurların aynı vatan paydasında birleştirilmesi olarak görülmelidir. Özetle Osmanlılığın temel hedefi olan bir Osmanlı kimliği, devletin egemenliği altında bulunan bütün insanları kapsayacak şekilde dizayn edilmeye çalışılan siyasal bir üst kimlik durumundadır (Yücel, 2020, s. 497). Yani Osmanlı kimliği, tüm farklılıkları arka planda bırakarak bir *biz* kimliği inşa etme hedefidir.

Osmanlılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu coğrafya üzerinde yaşayan birbirinden farklı dini inançlara ve etnik kökenlere sahip insanları tek bir millet yani Osmanlı milleti olarak gören bir kimlik inşa hedefidir. Osmanlılık bu hedef doğrultusunda egemenliği altında bulunan tüm insanları ortak bir imparatorluk hedefi çerçevesinde birleştirme amacı yürütmüştür. Osmanlılık fikrinin kökenini Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud dönemlerinde devletin modernleşme çabalarına ve çalışmalarına kadar götürmek mümkündür. Bilhassa bu dönemlerde devletin modern tarzda yeniden örgütlenmesi ile yeni bir merkezîyetçi yaklaşımın getirilmeye çalışılması ve bu tip gelişmelere bağlı olarak Sultan II. Mahmud döneminde ise bir Osmanlı milleti oluşturma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle Sultan II. Mahmud dönemi modernleşme çabaları ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda yöneticiler ile yönetilenler arasındaki ortak payda Osmanlı kavramı olmuş

ve bir bağ kurulmaya çalışılmıştır. Osmanlılık kimliği her şeyden öte dini inanç farklılıklarını ve etnik köken farklılıklarını geri plana atmaya çalışarak bir Osmanlı kimliği inşa etmeye ve bu kimlik üzerinden de siyasi bir bağlılığın ortaya çıkarılması hedefine yönelmiştir (Uçar, 2018, s. 88-89).

6. SONUÇ

Millet sisteminden Osmanlıcılığa geçiş çabaları *biz* ve *diğerleri* şeklindeki yani Müslüman olanlar ile olmayanlar arasındaki ayrımının aşılması *biz* kimliği altında yani Osmanlı kimliği ve bu kimlik doğrultusunda Osmanlı milleti oluşturma hedefini kapsamaktadır.

Millet sistemi, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman ve Müslüman olmayanlar yani Müslüman kimliği ve *diğer* kimlikler şeklinde bir kategorizasyon ile birlikte hoşgörü ve barış içerisinde uygulanmış olsa da Fransız devrimi ve sonrasındaki süreçte Osmanlı toplumunu bir arada tutma noktasına yeterli olmamıştır.

Millet sistemi Müslümanlar ve gayrimüslimler yani *biz* ve *diğerleri* şeklinde bir ayrım ile kimlik eksenli bir yaklaşım ile toplumu dini inanç bakımından kategorize ederek Osmanlı coğrafyasında yaşayan insanları uzun bir süre bir arada tutmuştur. Millet sistemi özünde Müslüman ve Müslüman olmayan eksenli kimliklere dayalı bir sistemdir. Millet sistemi gayrimüslimleri Müslüman olmamaları sebebiyle *diğerleri* olarak konumlandırmış ancak onları *öteki* haline getirmemiştir. Millet sistemi içerisinde Müslüman olmayanları *öteki* haline getirecek ötekileştirme süreçleri gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla Osmanlı toplumunda millet sistemi içerisinde Müslüman kimliği yani *biz* kimliği ve Müslüman olmayanlar yani *diğerlerinin* kimliği şeklinde bir yaklaşımının hakim olduğu görülmektedir.

Osmanlı'nın *diğer* olarak gördüğü kimliklere karşı oldukça hoşgörülü yaklaşmış olması ve *diğer* konumundaki kimliklere kendi dini inançlarını, geleneklerini, göreneklerini yaşayabilme imkanı sağlamış olması sebebiyle millet sistemi bir İslam devleti olan Osmanlı'da başarılı bir uygulama durumundadır. Ancak Fransız Devrimi ve sonrasındaki süreçte imparatorlukta yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda millet sistemi *öteki* olmayan ancak *diğeri* olan gayrimüslim unsurları imparatorluk bünyesinde tutmaya yeterli olmamıştır.

Osmanlıcılık fikri ve Osmanlılık hedefi; imparatorluğun karşı karşıya olduğu tehlikelere ve yaşadığı sorunlara bir çözüm arayışı olarak ortaya çıkmış ve millet sisteminin *biz* ve *diğerleri* şeklindeki kimlik ayrımından *biz* kimliğine dayalı bir Osmanlı milleti inşa etmeye yönelmiştir. Yani özetle Osmanlıcılık, millet sisteminin doğasından kaynaklı olan *biz* ve

diğerleri ayrımının ötesinde bir *biz* kimliği inşa etme hedefi olarak görülebilir. Bu kimlik inşa hedefi doğrultusunda etnik köken ve dini inanç farklılıkları aşılmaya çalışılmış ve bir üst kimlik altında bir araya gelme ve bir arada durma hedeflenmiştir. Bu kimlik inşa stratejisi bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Ancak yüzyıllar boyunca *biz* ve *diğerleri* ayrımına sahip anlayıştan çıkılarak bir *biz* kimliği inşa etme çabası ve bu kimlik üzerinden bir Osmanlı milleti ortaya çıkarma hedefi Fransız devriminin imparatorluklar üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda geç kalmış bir çaba durumundadır. Osmanlılık imparatorluğun dağılmasını ve çözülmesini engelleyememiş ve başarısız olmuştur.

KAYNAKLAR

- Adıyeke, N. (2014). Osmanlı Millet Sistemine Dair Tartışmalar ve Siyasal Bir Uzlaşma Modeli Olarak Osmanlı Millet Sistemi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 20(60), 1-13. Erişim Adresi:
<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ozkanozer.keskin/145514/Osmanlı%20Mill et%20Sistemi.pdf>
- Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Akpınar, M. (2016). Bir Osmanlılık Örneği Olarak Sava Paşa (1832-1904). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 147-184. Erişim Adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/592610>
- Arslan, M. F. (2018). Pax Ottomanica: Philosophical Background of the Millet System. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 4(1), 109-128. Erişim Adresi:
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/647787>
- Avşin Güneş, G. (2015). Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslimlere Bakışı ve Klasik Dönem Millet Sistemi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 1-30. Erişim Adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/197551>
- Bilgin, N. (2013). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Çiçek, A. ve Savaş, A. R. (2021). Mecnua ve Ceride: Bir Gündelik Haber Akışı Olarak Modernlik. Ed. Fatih Ertugay, *Türk Modernleşmesi: Nesnelere ve Semboller*, Konya: Çizgi Yayınevi, ss.235-260.

- Çiçek, A. (2022). Suriyelilerin Sosyal ve Siyasal Entegrasyonu: Adana İli İncelemesi. Konya: Detay Yayıncılık.
- Demir, Ş (2011). Tanzimat Döneminde Bir Devlet Politikası Olarak Osmanlıcılık. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 29, 331-348. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/257774>
- Dil Derneği, “Diğer”, <https://www.dilderneği.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html>. Erişim Tarihi: 15 Eylül 2024.
- Dil Derneği, “Kimlik”, <https://www.dilderneği.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html>. Erişim Tarihi: 15 Eylül 2024.
- Dil Derneği, “Öteki”, <https://www.dilderneği.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html>. Erişim Tarihi: 15 Eylül 2024.
- Dil Derneği, “Ötekileştirme”, <https://www.dilderneği.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html>. Erişim Tarihi: 15 Eylül 2024.
- Dil Derneği, “Ötekileştirmek”, <https://www.dilderneği.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html>. Erişim Tarihi: 15 Eylül 2024.
- Dursun, D. (2018). Türkiye'nin Siyasal hayatı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Düvenci, S. (2021). Ötekileştirme ve Ötekinin İnşası Bağlamında 27 Mayıs'ın Meşruiyet Arayışları. Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1, 55-70. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2133219>
- Eryılmaz, B. (1992). Osmanlı Devletinde Millet Sistemi. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Findley, C. V. (2019), Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik (Çev. Güneş Ayas). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Görgülü, P. (2020). Bir Siyasi Kültür Eleştirisi, Osmanlılık: Bir Ermeni Gencinin Hatıra Defteri. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 9(25), 249-266. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1345019>
- Gültekin, M. ve Zariç., S. (2022). Osmanlıcılık İdeolojisinin Gelişim Süreci Ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri. International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, 8(37),65-71. Erişim Adresi: https://ideastudies.com/files/ideastudies/1684531585_9_37_ID587_Saric%20ve%20Gültekin_65-71.pdf

- Gürkaynak, M. (2003). Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 275-290. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195032>
- Kenanoğlu, M. M. (2024). "Millet Sistemi", Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, TÜBİTAK Bilim Yayınları, Ankara, 2. Baskı, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/millet_sistemi (Erişim Tarihi: 17 Eylül 2024).
- Kılınç, Z. A. (2017). Çokkültürlülük ve Millet Sistemi. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(2), 44-55. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/448305>
- Kır, O. (2019). Meşrutiyet Döneminde Osmanlıcılık Tartışmaları (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya). Erişim Adresi: <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/90338/T08777.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kurtaran, U. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8, 57-71. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116154>
- Maalouf, A. (2018). Ölümçül Kimlikler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özçoşar, İ. (2003). Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Hukuki Durumu ve Millet Sistemi. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(7), 124-139. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/235095>
- Tuna, F. (2020). Türk Siyasal Hayatında Yusuf Akçura'nın Yeri ve Önemi. International Social Mentality And researcher Thinkers Journal, 6(37), 1901-1912. Erişim Adresi: https://smartofjournal.com/files/smartjournal/1547289742_9_6.37_ID654_Tuna_1901-1912.pdf
- Turan, A. (2022). 20 Yıllık Bir İktidarın Muhasebesi: Ak Parti ve Milliyetçilik. İstanbul: Eğitim Yayınevi
- Uçar, F. (2018). Türk Düşüncesinde Osmanlıcılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10(18), 81-108. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/506851>

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. ve Sandal Önal, E. (2017). “Biz”liğin Aynasından Yansıyanlar Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, A. Y. ve Erdem, T. (2020). Osmanlı Millet Sistemi ve Milliyetçilik ile İlişkisi. Turkish Studies – Economy, 15(4), 2563-2577. <https://dx.doi.org/10.47644/TurkishStudies.46455>

Yücel, G. (2020). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İdeolojik Terkibinde Üç Tarz-ı Siyaset: Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük. Akademik Hassasiyetler, 7(14), 493-518. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1359076>

Zürcher, E. J. (2015). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (Çev. Yasemin Saner). İstanbul: İletişim Yayınları.